

ЗАМАНБАП ЖУРНАЛИСТИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Бул макалада бүгүнкү күндө журналистикада кеңири колдонулуп жаткан журналисттик технологиялар жана заманбап терминдер каралды.

Данная статья посвящена рассмотрению современных технологий и терминов, касающихся журналистики.

This article is devoted to the examination of modern technologies and terms related to journalism.

Түйүндүү сөздөр:

Заманбап журналисттик технологиялар, бүткүл дүйнөлүк желе, интернет, онлайн, сайт, санарип, жаңы медиа, санариптик доор, салттуу медиа, коммуникация.

Ключевые слова: Современные журналистские технологии, всемирная паутина, интернет, онлайн, сайт, цифровой, новый медиа, цифровое вещание, традиционный медиа, коммуникация.

Keywords: Modern journalistic technologies, world wide web, Internet, online, site, digital, new media, digital broadcasting, traditional media, communication.

XX кылымдын аяк ченинде жаралган бүткүл дүйнөлүк желе же болбосо интернет, байланыш куралы катары жашообуздун ар бир чөйрөсүнө аралашып жайылгандыгы жана өнүккөндүгү чындык. Бөтөнчө, маалымат алуу, жайылтуу, тез байланыш куруудагы түзүлгөн мүмкүнчүлүктөр жана жеңилдиктер бул жаңы технологиянын кабарчылык тармагынын бөлүнбөс бир бөлүгү болуп калышына өбөлгө түздү. Дүйнөлүк желе маанисиндеги интернеттин пайда болуу тарыхы XX кылымдын экинчи жарымына барып такалат. 1957-жылы АКШнын коргоо министрлигинин алдында уюшулган Алдыңкы Изилдөө Долбоорлорунун агенттиги (ARPA) 1969-жылдын 1-сентябрында изилдөө институттардын ортосундагы компьютер аркылуу маалымат алмашууну камсыз кылган алгачкы бириккен желени түзүп чыгат.

Интернеттин бул алгачкы түрү биринчи Арпанет деген аталышта дүйнөгө жайыла баштайт. Ал эми 1971-жылы Bolt Beranek and Newman аттуу компьютердик фирманын програмисти Рэй Томлисон алгачкы электрондук почтаны жана @-электрондук белгини иштеп чыгат. 1982-жылы Арпанет TCI/IP аталыштагы бирдиктүү тармактык тилди түзүп чыгуу менен азыркы интернет келип чыккан. Кыргызстанга болсо интернет 1995-жылдан тартып келе баштаган. Алгач болуп интернет баракчаларын чектөөгө алуу 1999-жылдан баштап катталган. Бул жылдардан тартып, Кытайда, Сауд Арабиясында, Иран, Египет диний жана саясий көз караштарга туура келбеген сайттарга чектөөлөр киргизилген.

Айрыкча интернет, өз мүмкүнчүлүктөрүнөн улам, жеке эле массалык маалымат каражаттарынан чыккан кабарлардын жайылышына шарт түзгөн курал катары чектелип калбастан, ошол эле учурда маалыматты кайра жаратып жаңы таризде тартуулаган куралга айланды. Натыйжада интернет, кабар сунуучу жаңы бир каражат болду. Жаңы жана альтернативдик медиа катары онлайн журналистика, эркин маалымат алуу үчүн жаңы дарбазаларды ачты. Интернет чөйрөсүндө түрдүү маалыматка учурунда ээ болуп, каалаган маалыматыңызды кыска мөөнөттүн ичинде көптөгөн кишиге жөнөтө аласыз. Өзгөчө интернетте окурман менен болгон өз ара таасир да чоң. Интернет колдонуучу окуган кабары жөнүндө өзүнүн пикир, көз караштарын жаза алат, талдоо да жасай алат. Бир тараптуу байланыш жок бул жерде. Бири-бири менен болгон байланыштын учурунда жана таасирдүү болушу, материалдар жана кабарлардын убагында жаңыланып турушу интернет кабарчылыгынын башка маалымат каражаттарынан айырмачылыгын билдирет. Гезит, журнал жана телевидениенин кымбат каржыларына муктаж болбостон, башка кабарчылык

тармактарына караганда аз чыгаша менен ары басма сөздүн, ары визуалдык медианын милдеттерин аткарган касиетке ээ. Интернет сайттары массалык маалымат каражаттарынын арасынан маанилүү фактор катары орун алды. Технологиялык революциянын өзөгүн түзгөн коммуникациянын негизинде келип чыккан өзгөрүүлөр, байланыш технологияларынын убакыттын өтүшү менен эски жана жаңы деп бөлүнүшүнө себепчи болду. Бул тармакта эмгектенгендер «үчүнчү чоң революция» же «экинчи медиа доору» деп аташкан өнүгүүлөр, байланыш технологияларын колдонуу ыкмасы, ички мазмуну жана технологиялык мүмкүнчүлүктөрү да өзгөрүп, мурунку технологиялар менен аралаштырылып бөтөнчө артыкчылык тарабы менен тартууланууда. Бүгүн CD, VCD, DVD, MPEG4, MP3, USB Flash Drive, CDMA, TDMA, HDMI GSM-WAP-GPRS, 3G, 4G, сыяктуу толугу бойдон санарип технология аркылуу өндүрүлгөн жана өндүрүүчү менен керектөөчүнүн ортосундагы тыгыз байланышты камсыздаган медианы «жаңы медиа» же «санариптик доор» деп атоодобуз. Бул доор болсо гезит, радио, телевидение ж.б. сындуу массалык маалымат каражаттарынын «эски» же «салттуу медиа» деп аталышына алып келүүдө. Биз жашап жаткан санарип доору аталган масалык маалымат каражаттарын структуралык жана методологиялык жактан өзгөртүүдө. Жаңы технологиялар үн, кыймылдуу кадр, текст жана сүрөт сыяктуу материалдарды бири-бири менен таасирдүү түрдө айкалыштырды. Ушундай өзгөчөлүгү менен радиону, телевидениени, гезит-журналдарды, катты, кыска маалымат берүү мүмкүнчүлүктөрүн, телефонду, атүгүл мобилдик телефонду ж.б.у.с. бардык байланыш түрлөрү жана куралдарын өзүнө камтыды. Коммуникация технологияларындагы өнүгүүлөр ар күнү жаңы бир ылдамдыкка эгедер болуп уланууда.

Алгач пайда болгондо коммуникациялык технологиялардын ичинен радио 38 жылдын, телевидение 13 жылдын ичинде дүйнө боюнча 50 миллион угарман жана көрөрман топтосо, интернет пайда болгондон кийин 5 жылдын ичинде гана 50 миллион колдонуучусун топтой алды. Натыйжада интернет дүйнөдөгү эң бат жайылган жана эң оперативдүү маалымат булагына айланды. Интернет – бүткүл дүйнөнү камтыган компьютердик тармак. Бүгүнкү күндө интернеттин дүйнөнүн 200дөн ашык өлкөсүндө миллиарддаган абоненттери бар. Ай сайын бул тармак 5-10% га көбөйүүдө. Интернет дүйнөдөгү ар түрдүү мекемелердин түрдүү маалыматтык тармактарын чагылдыруучу ядро. Азыркы мезгилде интернет бардык мүмкүн болгон тармактар аркылуу, телефон линияларынан баштап жогорку тездикте иштөөчү сандык спутниктерге чейин таралган. Айрым адамдар интернет эч кандай мааниге ээ эмес деп эсептешет. Бирок алар түпкүлүгүн ойлонбостон адашышууда. Билл Гейтс айткандай: интернет – бул технологиянын кыймылдаткыч күчү. Ал аркылуу дүйнөнүн ар тарабында иштелип чыккан акыркы технологиялар менен таанышуу мүмкүнчүлүктөрү бар. Учурда интернет маалымат алмашуунун негизин түзүп калды. Эгер маалымат алмашуу тездесе анда коомдун өнүгүүсү да тездейт.

Интернетте файлдарды жөнөтүү, алуу жана электрондук почталардан башка эмнелер бар? - деген суроолор туулушу мүмкүн. Эгерде биз интернетти ушундай көз караш менен карасак чоң жаңылыштык кетирген болобуз. Интернеттин каалаган бир сайттын ачып карайлы да, анда көрсөтүлгөн ар бир пункттарды, шилтемелерди ачып көрсөк жогорудагы суроону берүүнүн кажети жоктугун көрөбүз. Интернетти колдонуунун бир мисалы интернетти массалык маалымат каражаты катары да кароого болот. Анткени күндөлүк жаңылыктардан тышкары көпчүлүк газета-журналдардын, телеканалдардын, радиоканалдардын сайттары ачылып, аларга массалык маалымат каражаттары аркылуу чагылдыруучу маалыматтардын электрондук формалары толук киргизилген. Ал сайттар тынымсыз жаңыланып, айрым учурда массалык маалымат каражаттары жарыялай элек материалдарды жарыялашат. Мындан тышкары интернетте рекламалык кызматтардан пайдаланып өзүбүзгө керектүү маалыматтарды топтоого болот. Ал эми компьютердин программалык жабдылышы боюнча каалаган драйверлерди, жаңы программаларды пайдалана алабыз. Атайын тематикалар боюнча уюштурулган форумдардан суроолорду берүү менен ар кандай пайдалуу кеңештерди алууга болот.

Онлайн журналистиканын келиши менен журналистикада жаңыланган аныктамаларда пайда болду

1) Журналист аныктамасынын өзгөрүшү:

Интернет журналисти акыл-ою бийик, аң-сезими жогору, көз карашы кенен, кесиптик базасы бай болуш керек. Кесиптик тажрыйбасынан башка, керек кезде редактор, кабарчы, атүгүл басмага жооптуу адам катары чечимдерди чыгарышы талап кылынат. Себеби, интернет журналистикасында маалыматтардын учурунда калкка жеткирилүүсү үчүн кабарлар өтө кыска убакытта жазылышы абзел. Экинчи жагынан телевидениеси, радиосу, гезити жана интернет сайты бар чоң медиа топтору, ар бөлүм үчүн бөлөк кабарчыларды ишке албастан бардык милдетти бир кабарчыга эле тапшырып беришүүдө. Мындай жагдайда бир кабарчы телевидение, радио, газета жана интернет форматында бирдей иштеп кете ала турган, төрт башка мекеменин шарттарына толук шайкеш кабар жаза алган жөндөмгө ээ болуш керек.

2) Окурман аныктамасынын өзгөрүшү: Интернет менен бирге жаңы окурмандардын тобу түзүлдү. Интернеттин интерактивдик мүнөзүнүн таасири менен окурман өз пикирин түз эле эч кандай тоскоолдуксуз жеткире алат. Макалалар, кабарлар тууралуу өз талдоосун жазып, эркин түрдө талкуулай алат. Ушундан улам сайтка кандай коноктор киргендигин аныкташ оңой. Ар күнү кабар окуу үчүн кайсы бир сайтка кирген учурубунда, биздин көз карашыбызды сурап, добуш берүүбүздү өтүнгөн бөлүкчөлөрдү кездештирип калабыз. Биз аны маанилүү санап же санабай жооп берип койгонубуз менен коомдук пикирди түзүүдө биздин добушубуз чоң ролду ойнойт. Анткени ал жерде биздин оюбуз суралып жатат. Биз каалайбызбы, каалабайбызбы ошол басылманын, медиа мекеменин бир бөлүгүнө айланып калып жатабыз. Демек, мурунку окурмандар берилген макалаларды, кабарларды окуп гана тим калган болсо, азыркы окурмандар жигердүү түрдө өздөрүн бетме-бет байланыш куруп жаткандай сезип, ошол окуянын андан аркы өнүгүшүнө катыша алышууда.

3) Интернеттин ММКларга тартуулаган жеңилдиги: Бири-бири менен тыгыз байланышта болгон «кабар-журналист-окурман» түшүнүктөрүнүн маанисин өзгөрткөн өндүү эле интернет – ММКга да бир канча жеңилдиктерди тартуулады. Айталы, көпчүлүк учурларда гезит беттеринде сунулган кабарлардын этегине «www» деген белги коюп, маалыматтар интернет беттеринен топтолгондугун жазышат. Бир көз ирмемде дүйнөнүн кабарларын алдыңызга жайып берген бул нерсе, олтурган орундугундан турбай туруп кабар жазгысы келген журналисттер үчүн эбегейсиз зор маалымат булагы болуп саналат. Интернеттин ичиндеги материалдардын изине түшүп, кызыкдар болгон кабарчы бир күндө бирден көп коомчулуктун көңүлүн бура турган маалымат жаза алат. Бир жагынан журналисттин маалымат булагы менен да мурдагыдай болбостон, бекем карым-катнашта болуу мүмкүнчүлүгү бар. Айрыкча, жазган кабарлары тууралуу өз убагында интерактивдик жол менен окурмандардын да пикирин ала билишүүдө. Алардан келген сынга карата өздөрүнүн кемчиликтерин толукташып өздөрүн өздөрү такшалтышууда. Ал эми мындай мүмкүнчүлүктөрдөн улам ар бир ММК интернет беттерин ачып, аудиториясын билүүдө, окурмандарын аныктоодогу жеңилдиктери менен бир кадам болсо дагы алдыга жылды.

Интернетте чоң маалымат агенттиктеринин жана интернет басылмалардын жанында жеке же аймактык басылмалар да жасалууда. Мисалга www.turmush.kg сыяктуу. Мындай көрүнүш интернет журналистикасында монополия деген түшүнүктүн жок экендигин туюндурат. Медиа холдингдеринин, саясий-экономикалык жактан күчтүү болушу ММКда монополияны жаратары бышык. Бул холдингдерге көз каранды болбостон өзүнчө бир гезит чыгарыш мүмкүн эмес. Бирок электрондук чөйрөдө ким каалаган интернет гезитин чыгара алат. Баарынын тең мүмкүнчүлүктөрү теңдеш жана бүгүнкү шарттарда жеке эле чоң гезиттер эмес, бир адамдын дагы интернетте жеке сайты ачууга укугу бар. Талап кылынган нерсе – аталган байланыш техникасынын колдонулушун жакшы өздөштүрүү. Башкаруу жагынан алып караганда онлайн жарыя үчүн өтө чоң деле каржы жана база керектелбейт. Кубаттуу компьютердик система жана курч калемдүү кадрлар менен дүйнөнүн каалаган бурчуна үнүндү угузсаң болот. Сайтка жайгаштырылган электрондук эсептөө жолу менен

басылманын канча киши тарабынан окулуп жаткандыгы айгинеленет. Ал болсо сайттын дароо окулуу рейтингин белгилейт. Мындан башка кайсы кабар көбүрөөк окулуп жатат, кайсы кабарчынын макалаларын эл күтүп окуйт, канча киши жарнама жагына кирди деген суроолордун жообу колдо турат. Бул үчүн хостинг фирмасынын көзөмөл панелине катталып коюш абзел. Интернет сайтында окурмандардын өзгөчөлүгүн белгилөө жана коомдук пикирди түзүү өтө оңой. Сайтка жайгыштырылган маалымат аркылуу эле окурмандардын сын пикирлерин, каалоолорун, көз караш, ойлорун тактап алабыз. Ошондой эле кайсы бир темада коомдук пикирди билүү үчүн анкета жасоо, саясат же коомдук багыттагы форумдарды уюштуруу мүмкүнчүлүктөрү бар. Интернет сайттарын пайдаланып окурмандар кабарчылар тууралуу пикирлерин, сайтка болгон сын-пикирлерин электрондук почталарына кат жөнөтүшүп же сайт беттериндеги атайын маалымат калтыруу бөлүкчөлөрүнө жазышып билдире алышат.

Колдонулган адабияттар:

1. Бостанова П.З. Основы сетевой журналистики. Курс лекций. – Бишкек, 2003.
2. Коротовских Е. IT журналистика в Кыргызстане (обзор); 03.06.2006.
3. Ожогина Т. Журналистика и интернет. Кыргызско-Государственный Национальный университет, кафедра журналистики. – Бишкек, 2000.
4. Проект Тренинг для тренеров по международным стандартам журналистики, «Ресурсы интернет в работе журналиста», IWPR, Бишкек.
5. Толепбергенова А.А. Основы международного обмена информацией. Курс лекций. Лекция №7. СМИ в интернете. – Бишкек, 2003, 129 стр.
6. Мобильная журналистика на МоБлоге «Украина» от 15.11.2006.
7. // Новости мира компьютерных технологий. 2007. №4. - С. 8-15.

Аскарали у. А.,

Махмуд Кашгари-Барскани атындагы
Чыгыш университети, магистрант

ИСЛАМ ДИНИНИН ИНТЕРНЕТ САЙТТАРДА ЧАГЫЛДЫРЫЛЫШЫ

Макалада ислам динине байланыштуу маселелердин интернет сайттарда чагылдырылышы талдоого алынат.

Ачкыч сөздөр: дин, ислам дини, интернет, сайт, даваат, ютуб, социалдык тармак.

Ислам динине байланыштуу саясий, социалдык, маданий жана гуманитардык маселелерди иликтөөдө, акыркы жылдары интернет сайттарда дагы көптөгөн маалымат алууга болот.

Интернет (англ. Internet, МФА: ['in.tə.net]) – Бүткүл дүйнөлүк телекоммуникация тармагы. Анын жардамы менен ар кандай форматтагы билдирүүлөрдү, маалыматты сактоону жана алмашууну ишке ашырса болот. Ошондой эле түрдүү кызыкчылыктар менен бириккен адамдардын виртуалдуу байланыш айдыны. Бул максатты ишке ашыруу үчүн социалдык тармактар, тиркемелер, сайттар кызмат кылышат¹. Дүйнө жүзүндө 3 885 567 619 адам интернет колдонот².

Internet Live Stats онлайн статистикалык сайтынын жүргүзгөн иликтөөсүнө таянсак дүйнө жүзүндө интернет колдонуучулардын саны боюнча рейтингде Кыргызстан 106-орунда турат³. Ал рейтингге ылайык, Кыргызстандагы 2 миллион 76 миң 220 интернет колдонуучу бар. Бул деген Кыргызстандын 34,4 пайызын түзөт. Көрсөткүч боюнча Кыргызстандагы

¹ //ky.wikipedia.org/wiki/about-internet

² <http://newreporter.org/2016/03/28/dostup-k-internetu-v-mire-statistika-trendy/>

³ <https://sputnik.kg/Kyrgyzstan/20160728/1028238237.html>